

№ 48 (353)
Снежань 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Водгук: каб продкаў і сябе шанаваць –** стар. 2
- **Старое выданне: расклад руху ў даінтэрнэтную эпоху –** стар. 3
- **Памяць: вялікая і магутная дзяржава –** стар. 6

**Да сустрэчы ў Новым годзе!
Радасных святаў!**

3 Нараджэннем Хрыстовым, землякі!

Шчаслівага новага года!

Два касцёлы — два лёсы

Калі стаіш перад касцёлам з чырвонай цэглы ў Рагачове, на памяць прыходзяць радкі А. Драбышэўскай:

*Стогне голасам часу
Старажытны касцёл.
Дзед тут колісь вяччайся,
Зараз пуста вакол.
Зацярушаны сцены
Векавой церухой.
Ды глядзіць боль ваенны
З чорных цыбак яго...*

Цяпер ён не ў такім заняпадзе, як быў некалькі гадоў таму. Думаю, чытачам «КГ» цікава будзе даведацца, што рагачоўскі касцёл і знакаміты Чырвоны касцёл у Мінску – своеасаблівыя браты. Аб'ядноўвае іх не толькі колер цэглы, але і год нараджэння – 1910. А вось гісторыя іх і лёсы розныя.

Чырвоны касцёл у Мінску асвечаны ў імя Сымона і Алены. Я зацікавіўся гісторыяй гэтага будынка. Нагадаю колькі фактаў.

Сродкі на пабудову даў дваранін Эдвард Вайніловіч, слупкі памешчык. Ён ахвяраваў амаль усё сваё багацце. Вай-

ніловічы мелі дваіх дзяцей: 18-гадовую Алену і 14-гадовага Сымона. Дачка была вельмі прыгожая і таленавітая, хацела стаць мастачкай і ўсе заробленыя грошы аддаваць на падтрымку бедных і абяздоленых. Эпідэмія гішпанкі перакрэсліла ўсе планы і мары Алены. Сымонка ўвесь час знаходзіўся з ёю, але неўзабаве злёг і ён.

Сённяшні пробашч а. Андрэй

Знаёмы лекар, сябар іх сям'і, быў пры дзедках, але дапамагчы ўжо было немагчыма. Аднойчы ўначы Алена ўбачыла Маці Божую, якая сказала:

– Я не магу даць табе і Сымонку здароўе, але ты шмат добрага зрабіла для людзей, таму дапамагу тваім бацькам. Няхай пасля вашай смерці бацькі ўсё багацце аддадуць на пабудову касцёла з чырвонай цэглы. Чырвонай менавіта таму, што гэта колер радасці.

Пахаваўшы дзяцей, Э. Вайніловіч узяўся за працу. Лёс уражаваў гэты архітэктурны помнік ад разбурэння.

Гісторыя рагачоўскага касцёла Святога Антонія Падуанскага не менш цікавая. Нам вядома, што ў 1910 годзе ксёндз Бернатовіч на месцы старога драўлянага касцёла пачаў будаваць новы цагляны, які ўзвялі за паўтара года.

У канцы 1930-х гадоў касцёл закрылі, а ў яго памешканні зрабілі цэх па вырабе напойў ад прадпрыемства «Чырвоны пекар». Улетку 1940 года там здарыўся пажар, які знішчыў інтэр'ер касцёла. Пад

час Вялікай Айчыннай вайны будынак пацярпеў ад снарадаў нямецкай арміі, гэтыя раны відаць на сценах і цяпер. Пасля вайны ён быў самым высокім у горадзе, таму там размясцілі пажарны пост. У 1947 годзе будынак перадалі пад хлеба завод. А ў 1950 для патрэбаў прадпрыемства была зробленая прыбудова.

У 2000 годзе Рагачоў наведаў рымска-каталіцкі кардынал, які вырашыў пытанне рэстаўрацыі касцёла.

У 2010 годзе абодва чырвоныя касцёлы (мінскі і рагачоўскі) адзначылі стагоддзе. Хочацца верыць, што далей лёс і людзі будуць літасцівыя да гэтых двух братоў-помнікаў.

Хутка ўсе вернікі-католікі адзначаць Нараджэнне Хрыстова. Загучыць радасна музыка і ў мінскім касцёле Святых Сымона і Алены. Будзем спадзявацца, што прыйдзе час, калі святочныя ўрачыстасці адбудуцца і ў рагачоўскім касцёле, а сам будынак стане візітоўкай і ўпрыгожаннем горада на Дняпры.

*Дзмітрый СІМАНАЎ,
вучань гімназіі г. Рагачова*

Біблія ў народнай інтэрпрэтацыі

У пачатку прэзентацыі гэтага выдання ў зале пасяджэнняў Вучонай рады БДУ культуры і мастацтваў доктар гістарычных навук Арсень Ліс адзначыў, што складальнік кнігі Алена Боганева ўпершыню сваёй працай зрабіла тое, чаго не хапала ў папярэдніх, нават энцыклапедычных выданнях, прысвечаных традыцыйнай народнай культуры. А менавіта – адкрыла пласт народнай творчасці, што адлюстроўвае беларускія народна-біблейскія легенды, традыцыі распаўсюджвання і сёння ў сельскай народнай культуры. Яна, абапіраючыся на ранейшыя даследаванні, зробленыя калегамі з іншых навуковых і навучальных устаноў, на сваю збіральніцкую і навуковую працу, усё гэта сістэматызавала.

Носьбітамі народна-біблейскіх традыцый у сучаснай беларускай вёсцы з'яўляюцца пераважна пажылыя жанчыны (ад 55 гадоў і старэй). Таму своечасо-

васць працы, выкананай А. Боганевай з групай супрацоўнікаў БДУКМ, вельмі актуальная і дапаўняе працы, праведзеныя па зберажэнні «народных Бібліяў» у Польшчы, Балгарыі, ва Украіне.

З аналізам прэзентуемай кнігі і ў падтрымку намаганняў А. Боганевай па яе стварэнні выступілі вядомыя беларускія навукоўцы ў галіне фальклору і народнай творчасці Т. Варфаламеева, В. Лабачэўская, І. Мазюк, Т. Валодзіна і іншыя.

Ад сябе магу дадаць да ўжо сказаных добрых словаў у адрас складальніка кнігі, што ведаю яе як сумленнага, удумлівага і працалюбівага навукоўца, якая мэтанакіравана, крок за крокам, адольвае ўсе жыццёвыя і навуковыя цяжкасці, ідзе да пастаўленай перад сабой мэты – захавання для будучых пакаленняў каштоўных набыткаў народнай культуры. У гэтым рэчышчы «Беларуская «народная Біблія» – адметная з'ява беларускай навукі.

Гэта ж адзначыў і рэктар універсітэта Барыс Святлоў пад час нашай сустрэчы перад пачаткам прэзентацыі кнігі.

P.S. Праект быў рэалізаваны дзякуючы гранту «Пасольскага фонду па захаванні культурнай спадчыны» ўрада ЗША.

Уладзімір ГІЛЕП

Рэха публікацыі

Сталічныя неспадзяванкі

У вераснёўскім нумары «Краязнаўчай газеты» за 2010 год была надрукаваная падборка публікацыяў Ганны Якімовіч. Адна з іх – «Дзе ў Мінску плошча імя Францішка Багушэвіча?» – натуральна найбольш за ўсіх зацікавіла мяне. Даўно, ужо гадоў з пятнаццаць, як пастановай Савета Міністраў адна з мясцінаў у цэнтры сталіцы ахрышчана я імя нашага беларускага прарока, але яна і да гэтай пары ніяк не агучаная і не пазначаная, хаця праз яе дзень і ноч курсе гарадскі транспарт. Вось і я, незалежна ад Ганны Якімовіч, у дзень горада пачаў цікавіцца ў мінчукоў: «Дзе ў Мінску плошча імя Ф. Багушэвіча?» Апытаў мо з сотні паўтары маладых мінчукоў, але ніхто з іх не арыентуецца, дзе ў Мінску ёсць такая плошча. І не толькі не арыентуецца, але першы раз чуюць. І апытанне сваё я рабіў не дзе-небудзь, а на самой плошчы. А яна месціцца блізка тэатра музычнай камедыі, паблізу Дома ўрада.

Не змаглі адказаць на маё пытанне нават у самім тэатры музычнай камедыі. Толькі адна жанчына пераможна над усімі сказала:

– Дык гэта ж каля нас!

...17 верасня 2010 года ў Вільні на вуліцы Арклю была ўсталяваная мемарыяльная дошка ў гонар Ф. Багушэвіча з нагоды ягонага 170-годдзя. Дык пра гэта даведаўся ўвесь свет. А ў нас? А што мы?

Пры такой «рупнасці», пры такой нашай «заклапочанасці» гарадской улады недасведчанымі застаюцца шмат якія дзеячы. Прыкладам, сваімі расповедамі здзівіў Галіну Дзягілеву, Эрнэста Ялугіна ды яшчэ шмат каго. Яны здзіўлены, што горад мае ў самым цэнтры такую плошчу, а яны пра гэта чуць упершыню, бо нідзе яна не пазначаная ні візуальна, ні праз агульванне ў транспарце, толькі на гарадскіх схемах і планах.

Уладзімір СОДАЛЬ

Ад рэдакцыі. Хочацца, каб Мінскі гарвыканкам лічыў публікацыю У. Содаль афіцыйным запытам, які гарадскія ўлады па сапраўдному ўшануюць імя вялікага беларускага асветніка – Францішка Багушэвіча. Хаця б, для пачатку, мемарыяльнай дошкай на тэатры музычнай камедыі, які практычна і месціцца на плошчы Ф. Багушэвіча.

На сучасных носьбітах

Спадчына Карскага ў лічбе

9 снежня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі прайшла прэзентацыя электроннага выдання «Спадчына акадэміка Яўхіма Карскага: да 150-годдзя з дня нараджэння». Яно ўключае біяграфічныя нарысы, дакументы з беларускіх архіваў, артыкул галоўнага бібліяграфа НББ Л. Сільновай пра кнігазбор акадэміка, каталог кніг з аўтографамі, электронныя копіі рукапіснага інвентару кнігазбору і асобных прыжыццёвых выданняў навукоўца.

Праўнук акадэміка А. Карскі, які браў удзел у прэзентацыі, падрыхтаваў для дыска бібліяграфію навуковых працаў свайго продка і літаратуры пра яго, апісанне эпistolарнай спадчыны акадэміка.

Да імпрэзы была прымеркаваная і адмысловая выстаўка, арганізатарамі якой выступілі НББ, Дэпартамент па архівах і справаводстве Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь, Санкт-Пецярбургскі філіял Архі-

філіяле архіва Расійскай акадэміі навук, які прадставіў на выстаўку ўнікальныя дакументы, сярод якіх фотаздымкі, біяграфічныя матэрыялы, рукапіс успамінаў жонкі акадэміка С. Карскай, нататнікі за 1918–1919 гг., старонкі 1-га тома «Беларусаў» з праўкамі і ўстаўкамі аўтара, лісты беларускіх навукоўцаў і пісьменнікаў. Прадстаўленыя і раней невядомыя дакументы з беларускіх архіваў – кліравыя ведамасці са звесткамі пра бацьку акадэміка, праграмы лекцыяў акадэміка па беларускай мове і літаратуры ў Мінскім педагагічным інстытуце, дакументы аб удзеле ў падрыхтоўчай працы па стварэнні Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і іншыя.

Наш кар.

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

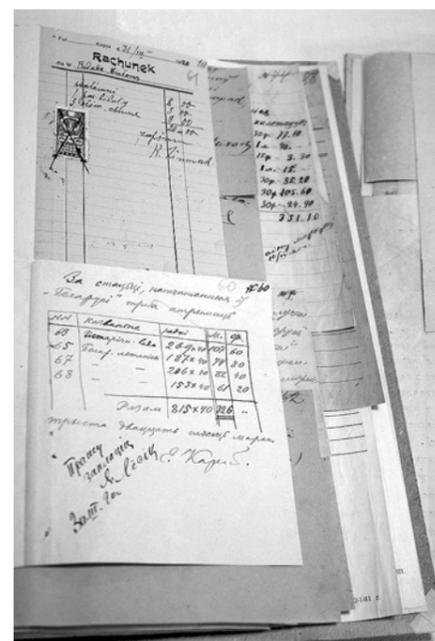
ва Расійскай акадэміі навук пры ўдзеле Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва, Дзяржаўнага архіва Гродзенскай вобласці, Дзяржаўнага архіва грамадскіх аб'яднанняў Гродзенскай вобласці і Беларускага дзяржаўнага архіва кінафотонадакументаў.

У экспазіцыю выстаўкі ўвайшлі ўнікальныя выданні з асабістага кнігазбору акадэміка, што асобнай калекцыяй з 1922 г. зберагаецца ў бібліятэцы. Ён налічвае блізу дзвюх з паловаю тысяч аў экзэмпляраў і з'яўляецца каштоўным гістарычным зборам літаратуры па славяназнаўстве. Многія кнігі маюць дарчыя надпісы, пазнакі і запісы Я. Карскага.

Асабісты архіў акадэміка зберагаецца ў Санкт-Пецярбургскім

Фота з нашчадкамі акадэміка – на памяць

Зусім нядаўна выпадкова ў рукі трапіла невялікая кніжка, больш правільна будзе сказаць, брашура – «Расклад руху 5-й камунікацыйнай акругі». За адносна доўгай і многазначнай назваю хаваецца расклад руху цягнікоў па тэрыторыі Заходняй Беларусі часоў уваходжання яе ў склад Польшчы, а таксама па памежных з ёю тэрыторыях.

Гэтая брашура была выдадзена ў Варшаве ў 1938 годзе ў аб'ёме 22 аркушаў. Каштавала яна ўсяго 40 грошаў і прапанавала чытачу расклад руху цягнікоў на летні перыяд з 15 мая па 1 кастрычніка 1938 года.

Асабіста мяне цікавіла, якія пасажырскія цягнікі і як часта праходзілі праз чыгуначныя станцыі, што

Вялікая карысць ад малой брашуры

знаходзіліся на тэрыторыі сучаснага Ганцавіцкага раёна: Ганцавічы, Люсіна, Малькавічы. Станцыі гэтыя размяшчаліся на лініі Вільня–Баранавічы–Лунінец–Роўна, пазначанай у брашуры пад нумарам 527. Трэба дадаць, што кожная чыгуначная лінія мела свой нумар, напрыклад, Брэст–Лунінец–Мікашэвічы – 515, Брэст–Баранавічы – 536 і інш.

Калі ўлічваць, што станцыя Вільня знаходзілася на нулявым кіламетры лініі, то Ганцавічы на 251-м, Люсіна – на 263-м,

Малькавічы – на 278-м кіламетрах адпаведна.

Цераз тэрыторыю сучаснага Ганцавіцкага раёна праходзілі тры пары пасажырскіх цягнікоў: №№ 305/306 Вільня–Львоў, №№ 321/322 Вільня–Роўна і №№ 323/324 Вільня–Лунінец.

Самым камфартабельным і хуткасным з пералічаных цягнікоў быў №№ 305/306 Вільня–Львоў: ён меў вагоны першага, другога і трэцяга класаў. У ім, згодна з абазначэннямі ў брашуры, нават быў буфет. Гэты цягнік прыпыняўся вы-

ключна на буйных чыгуначных станцыях. З Вільні ў прамым накірунку ён адпраўляўся ў 8:20, а на канечную ў Львоў прыбываў у 20:37. У адваротным накірунку з Львова ён адпраўляўся ў 10:15, а прыбываў у Вільню ў 22:20. У Ганцавічах ён рабіў прыпынак у 12:31. Шлях ад папярэдняга прыпынку – станцыі Баранавічы–Палескія займаў усяго 47 хвілін, наступным прыпынкам была станцыя Лунінец, да якой цягнік прыбываў у 13:27, а гэта 54 хвіліны, што адносна хутка нават па сучасных паказчыках. У адваротным накірунку гэты цягнік спыняўся ў Ганцавічах у 18:17.

Другім па камфартабельнасці быў цягнік №№ 321/322, які рухаўся па маршруце Вільня–Роўна: ён складаўся з вагонаў першага, другога і трэцяга класаў і быў так званым «начным» цягніком. З Вільні ў прамым накірунку ён адпраўляўся ў 18:35, а ў Роўна прыбываў у 7:10, у адваротным накірунку адпраўляўся ў 23:48, а прыбываў у 11:45. Прыпынкаў гэты цягнік рабіў значна больш папярэдняга, і, такім чынам, рухаўся значна павольней. Трэба адзначыць, што да гэтага цягніка прычэпляўся

бесперасадчы вагон Вільня–Львоў, а таксама ў летні час некалькі вагонаў па накірунку Вільня–Трускавец.

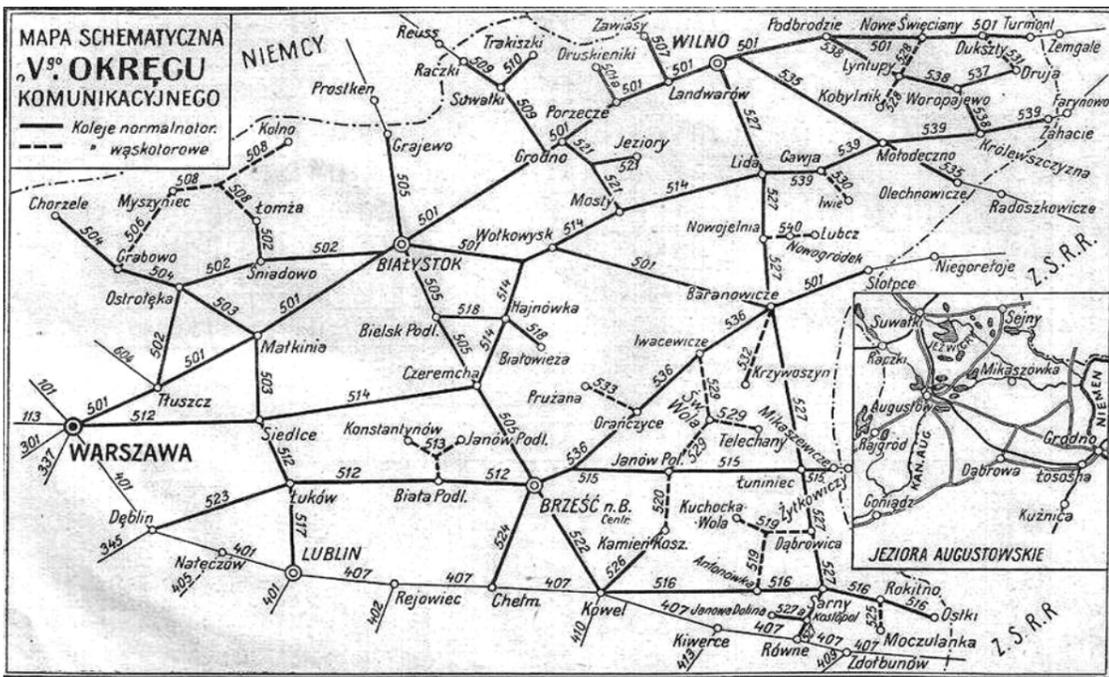
Маршрут цягніка №№ 323/324 Вільня–Лунінец быў самым меншым па працягласці і ніжэйшым па камфартабельнасці – у ім былі вагоны толькі другога і трэцяга класаў. З Вільні ён адпраўляўся ў 7:30, а ў Лунінец прыбываў ў 15:02. У адваротны бок адпраўляўся ў 13:53, а прыбываў у 20:56. На станцыях ён рабіў прыпынкі: Ганцавічы – 13:42, Люсіна – 13:55, Малькавічы – 14:09, а ў адваротным: Малькавічы – 14:42, Люсіна – 14:58, Ганцавічы – 15:16.

З гэтай брашуры таксама можна даведацца, што адметнай асаблівасцю станцыяў Ганцавічы і Малькавічы ад Люсіна была наяўнасць буфетаў на першых дзвюх.

Прывабнай рысай гэтага буклета з'яўлялася тое, што на станцыях перасячэння з іншымі лініямі заўсёды паказваліся магчымасці перасадкі, каб у пасажыраў не ўзніклі лішнія пытанні, як дабрацца да патрэбнага ім прыпынку.

Мне падаецца, што і ў наш час інтэрнэту і інфармацыйных тэхналогіяў вось такія брашуры, як «Расклад руху 5-й камунікацыйнай акругі» карысталіся б добрым попытам і прыносілі карысць пасажырам.

Віталь ГЕРАСИМЕНЯ,
старшы навуковы супрацоўнік Ганцавіцкага раённага краязнаўчага музея

Схематычная карта 5-й камунікацыйнай акругі

Калекцыянерам, і не толькі

65-годдзе аб'яднання нацый

Марка № 853 прысвечаная 65-годдзю Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. На сёння 192 краіны ўваходзяць у склад гэтай міжнароднай арганізацыі. Мастак мініяцюры Ігар Бубен, яе памер 37x26 мм, надрукаваная ў аркушах па 5 марак і 1 купон, наклад – 40 тысячаў асобнікаў.

У дзень выхаду ў абарот на паштамце Мінска праводзілася спеца-

шэнне на канверце «Першы дзень» (ix аўтар І. Бубен).

Анёлы над царквой і касцёлам

Святам Новага году і Нараджэння Хрыстова прысвечаныя маркі № 857 і № 858. Іх намалявала Ганна Раманоўская, памер мініяцюраў 52 x 29,6 мм, друкаваліся ў аркушах па 7 марак і 1 купон, наклад – па 70 тысячаў асобнікаў.

Акрамя гэтага, абедзве мініяцюры друкаваліся ў малых аркушах па дзве серыі (4 маркі і 4 купоны). Яго наклад 6 тысячаў асобнікаў. У дзень выхаду на паштамце Мінска праводзілася спецагашэнне на канверце «Першы дзень», якія намалявала Г. Раманоўская.

Журавы ў небе

Варажскі шчыт, у блакітным полі якога адлюстраваныя два срэбныя жоравы, з'явіўся на марцы № 860. У серыі

гербаў гарадоў Беларусі з'явіўся сімвал Ганцавічаў. Гэты горад ніколі не меў магдэбургскага права і заставаўся без герба, ён быў зацверджаны толькі ў студзені 1998 г. Журавы, што імкнуць увывы, сімвалізуюць прыроду палескага краю, імкненне ў будучыню, міралюб-

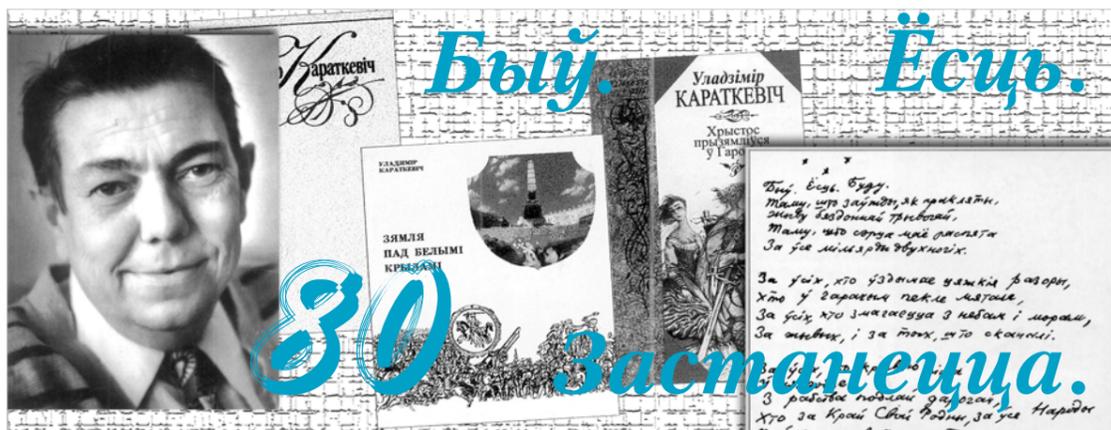

на сць, шчасце. Залатыя зорка і паўмесяц над птушкамі – элементы шляхецкага герба С. Гутэн-Чапскага «Ляліва», якому належалі Ганцавічы напрыканцы XIX ст. Аўтарам геральдычнага сімвала стаў галоўны архітэктар раёна В. Пракурат.

Мастацкае аздабленне маркі Яўгенія Бядонік, памер 28x30 мм, надрукаваная ў аркушах па 9 асобнікаў, наклад маркі – 45 тысячаў асобнікаў. У дзень выхаду ў аддзяленні паштовай сувязі № 2 г. Ганцавічы праводзілася спецагашэнне на канверце «Першы дзень» (ix аўтар Я. Бядонік).

Вялікі дзякуй за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтара «Марка» РУП «Белпошта»

Трэці

Героі Караткевіча (яго alter ego) высокамаральныя ў хрысціянскім сэнсе гэтага слова. Калі Стваральнік Сусвету добры, калі ён стварыў такую «прыўкрасную» зямлю і чалавека, да-сканалага, як Алесь Загорскі ці Гервасій Выліваха, то трэба паступаць у адпаведнасці з уста-ноўленымі Ім канонамі, запаве-дзямі, адказваць Яму любоўю на любоў. Станоўчы герой Каратке-віча верны хрысціянскаму ідэа-лу, хаця і талерантны да рэлігій-ных перакананняў іншаверцаў. Для пісьменніка Беларусь была (гэта вынікае з яго твораў, гэта помніца з асабістых размоваў) зямлёй поліканфесійнай. Рэлі-гійная разнастайнасць, спалу-чэнне ўсходніх і захадніх уплы-ваў (у праваслаўі, каталіцызме, уніяцтве, пратэстантызме) ро-бляць яе шматфарбнай, быццам летняя сенажаць, непаўторнай. Зрэшты, Караткевіч разумеў, што поліканфесійнасць мела ў беларускай гісторыі і культуры як свае плюсы, так і мінусы.

Апаненты могуць мне тут за-пярэчыць: а раман «Хрыстос прызямліўся ў Гародні»? Хіба не з'яўляецца ён «богаборнікім»? Хіба не развенчваецца ў ім ілжэ-Хрыстос? Хіба не з сарказмам апісвае аўтар разбэшчанасць касцельных служак?

Такія ж пытанні пры мне за-даваў пісьменніку (можа, толькі ў больш далікатнай форме) архі-епіскап Мінскі і Беларуска-Ан-тоній (А.С. Мельнікаў), які да Уладыкі Філарэта ўзначальваў праваслаўную царкву ў Беларусі, а потым быў пераведзены ў Ле-нінград. Хоць і ўрадженец Маск-вы, але цікавіўся ён беларускай літаратурай, прачытаў, як аказа-лася пазней, «Хрыста» ў арыгі-нале. І вось некалькі пазваніў ён мне дадому (нас пазнаёміў пошук жыровіцкіх арацый) і сказаў:

– Адам Восіпавіч, я чуў («на-слышан»), што ў кола вашых сяброў уваходзіць Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч. Сёння я ар-ганізую ў сябе выстаўку стара-даўняй беларускай вышыўкі і ткацтва. То ці не был б вы так ласкава перадаць маё запра-шэнне Уладзіміру Сямёнавічу і ўдваіх прыйсці на гэтую выстаў-ку заўтра, скажам, а гадзіне сё-май вечара?! Жывем жа мы по-бач, праз некалькі дамоў.

Я тут жа накіраваўся да Кар-аткевіча, тады таксама суседа, і спытаў:

– Ну што, пойдзем?
– Ой, не ведаю, стары. Не ў выстаўцы тут уся штука... Пры-йдзем мы на падвор'е, а тут вы-бегуць царкоўныя служкі, пакла-дучь мяне гэтак мякка на тра-ву – і стануць лупцаваць розгамі, прыгаворваючы: «Не пішы блюз-нерных раманаў, не пішы...»

– Ну глядзі сам. То што мне адказаць?

– Не, усё-такі пойдзем. Што ж мне скажучь наконт майго «Хрыста»? Цікава.

І вось, уважліва агледзеўшы сапраўды вельмі багатую вы-

Запаветы Уладзіміра Караткевіча наступным пакаленням

(Заканчэнне. Пачатак у № 47)

стаўку, а ў хатняй капліцы – старыя абразы (Караткевіч тут вы-яўляў дзівосную дасведча-насць), пагартаўшы некалькі рэдкіх кніг, мы апынуліся за гас-цінным сталом, і архіепіскап Ан-тоній задаў тое пытанне, дзеля якога, уласна кажучы, і задумва-лася сустрэча:

– Уладзімір Сямёнавіч, ня-даўна я быў на пасяджэнні Су-светнага савета хрысціянскіх царк-ваў у Галандыі, і вось неяк швейцарскі архіепіскап пытае: «А ці ёсць у Беларусі гістарычны раман?» – «Так, – адказваю, – напрыклад, «Хрыстос прызям-ліўся ў Гародні» Уладзіміра Кар-аткевіча». «Але ж Караткевіч піша блюзнерчыя раманы, ужо з самай назвы відаць». – «Не, – запярэчыў я, – Караткевіч тур-буюць не столькі пытанні рэлігіі і атэізму, колькі пытанні чалаве-чай асобы, яе адказнасці перад гісторыяй...» Скажыце, калі лас-ка, Уладзімір Сямёнавіч, ці пра-вільна я запярэчыў яму?

– Безумоўна! Я не быў бы мастаком, калі б пісаў агіткі. Мяне куды больш хвалюе, што такое чалавек і чаму ён можа мець уладу над іншым чалаве-кам, чым розныя канфесійныя спрэчкі. З-за іх у майго народа было столькі войнаў, столькі тра-гедыяў...

Потым, наколькі я ведаю, ар-хіепіскап Антоній і Уладзімір Кар-аткевіч неаднаразова сустра-каліся, у згодзе вырашалі агуль-ныя і прыватныя пытанні. І не было паміж імі ніякага супраць-стаяння. Караткевіч ніколі не аддзяляў сябе ад праваслаўнай царквы. Як і ад каталіцкага, пра-тэстанцкага духавенства, унія-таў. Найперш пісьменніку ў іх бачылася тое, што яднае: хрыс-ціянская, старазапаветная і евангельская, традыцыя.

Памятаецца, вярнуўшыся з Пінска, Караткевіч расказаў мне, як пазнаёміўся там у кас-цёле з Казімірам Свёнткам, тады яшчэ біскупам, які па-гаспадар-ску аглядаў і падлічваў скульп-туры анёлаў. Потым гэты скуль-жаны касцельны дзеяч быў з сімпатыяй апісаны ў эсе «Зва-ны ў прадоннях азёр».

Караткевіч бачыў і разумеў усю складанасць і супярэчлі-васць уніяцтва: спачатку яно было накінутае, навязанае звер-ху, а потым, калі не здзейсніла спадзяванняў, якія ўскладваліся на яго, стала «мужыцкай» верай, выразнай і не магнацкай, а ся-лянскіх інтарэсаў. Увесь драма-

тызм становішча пашыральнікаў ідэяў Брэсцкай уніі дакладна па-казаны на прыкладзе Іасафата Кунцэвіча ў драме «Званы Віцеб-ска».

Чацвёрты

Паводле Караткевіча, Уся-вышні, які перабывае на нашай зямлі (верш «На Беларусі Бог жыўе»), даў яго насельнікам не толькі гэтую зямлю, але і чы-стую душу, родную мову (верш «Мова»), таму сваячэнную і так-сама «прыўкрасную». Яе трэба ведаць і шанаваць, бо інакш ча-лавец загіне. Але беларус паві-нен таксама валодаць іншымі мовамі, асабліва роднаснымі, суседнімі. Ідэалам Караткевіча было не столькі двухмоўе, колькі шматмоўе, полілінгвізм.

У адрозненне ад Францішка Багушэвіча Уладзіміру Каратке-вічу ўжо не трэба было даказваць чытачу, з разлікам на пэўную яго паблаглівасць, што беларуская мова такая ж добрая, як і кожна-я іншая. За яго гэта ўжо сваёй творчасцю зрабілі Максім Багда-новіч і Якуб Колас, Янка Купала і Кузьма Чорны на першапачатко-вым, пераважна яшчэ «ся-лянскім», яшчэ цесна і прама звязаным з фальклорам этапе станаўлення найноўшай бела-рускай літаратуры. Цяпер, на новай, «інтэлігенцкай», «інтэ-лектуальнай» стадыі яе раз-віцця, трэба было паказаць, на-колькі добра гэтая літаратура, абспіраючыся ўжо на развітую мову, засвоіла славянскі і еўра-пейскі вопыт, наколькі арганічна ўвайшла ў літаратуру сусветную, паспяхова вырашае глабальныя праблемы. Тут Караткевіч ры-таваў (і рыхтуе сваёй спадчынай) ужо «віртуальны» этап літара-турнага шляху. Нездарма пер-шым пісьменніцкім сайтам у Бе-ларусі стаў сайт «Быў. Ёсць. Буду».

У Караткевіч сам мог быць і з'яўляецца сёння красоўным прыкладам шматмоўя. Ён ад-нолькава вольна, як і роднай бе-ларускай, валодаў рускай мо-вай – вучыўся на рускім аддзя-ленні філалагічнага факультэта Кіеўскага ўніверсітэта, пісаў на рускай мове свае творы ў школь-ныя і студэнцкія гады, у час на-вучання на Вышэйшых літара-турных і Вышэйшых сцэнарных курсах не адрозніваўся па мове ад масквічоў, адэкватна пера-кладаў на яе свае вершы. Адна-часова ён добра валодаў мовай

украінскай. Чытаў, разумеў, спрабаваў размаўляць па-поль-ску, па-славацку, па-чэшску і нават па-літоўску. Ад маці ён пе-раняў павагу і пэўнае веданне французскай мовы – на ёй часам гавораць персанажы «Каласоў».

У моўных адносінах Карат-кевіч, вядома, найперш быў пат-рыётам беларушчыны, вучыў гэ-таму патрыятызму іншых. Хора-ша пра гэта згадвае вядомы ма-стак Арлен Кашкурэвіч: «А як прыгожа гучала (у вуснах пісь-менніка. – А. М.) беларуская мова, на якую мы па маладосці гадоў не звярталі ніякай увагі. Я пасля Валодзю гаварыў, што,

Пяты і, відаць, галоўны пастулат

Герой Караткевіча, найперш станоўчы, – гэта чалавек гіста-рычны. Для яго існуе не толькі сучаснасць, але і мінулае, і бу-дучыня. Беларуская нацыя была для Караткевіча нармальнай на-цыяй, а беларуская гісторыя – нармальнай, паўнацэннай гіста-рыяй. Толькі для многіх яшчэ невядомай, таму што часта прысвойвалася і прысвойваец-ца суседзямі (вынік колішняй дзяржаўнай залежнасці і... тра-дыцыйнай талерантнасці). Гэтая творчасць дазваляла і дазваля-е цяпер яго чытачам пазбаўля-цца ад галоўнай іх немачы, галоў-най хранічнай хваробы – комп-лексу нацыянальнай непаўна-цэннасці.

Уладзімір Караткевіч даска-нала, да драбніцаў ведаў гіста-рыю і ахвотна, як згадаў Вал-лянцін Ждановіч, «з адкрытай радасцю» дзяліўся сваімі ведамі з іншымі. Пад яго ўздзеяннем на патрыятызм, любоў і павагу да мінуўшчыны свайго народа «за-хварэлі» многія – пісьменнік Ана-толь Бутэвіч і кампазітар Алес-Залётнеў, мастак Уладзімір Ба-салыга, Пятро Драчоў і Рыгор Сітніца, артыстка Марыя Заха-рэвіч і работнік кіно Юрый Цвят-коў. Апошні, з паходжаннем рускі, пісаў: «Усё, што ён расказваў тады нашай групе (аўтарскаму калектыву дакументальнага фільма «Памяць каменя». – А.М.), а праз нас – глядачу, было ўзнаўленнем Гісторыі, нашай гісторыі – дзівоснай і незвычай-на цікавай. Калі б не гэты раман-тычна-паэтычны дух Уладзіміра Сямёнавіча, калі б не гэтае моц-нае жаданне расказаць пра сваю беларускую зямлю, пра яе непаўторныя легенды і трады-цыі, калі б не яго ўменне зар-разіць сваімі ідэямі кожнага, магчыма, я ніколі б не пайшоў у рэжысуру. Але так захацелася данесці да глядача яго, Валод-зевы, думкі, яго любоў да сва-ёй зямлі».

У параўнанні з іншымі наро-дамі і краінамі беларускае ад-раджэнне, а яно заўсёды грун-туецца на адраджэнні гістарыч-ных традыцыяў, пачалося за-познена, перапынялася не-спрыяльнымі абставінамі. Таму на долю Уладзіміра Караткевіча выпала тая місія, якую Генрык Сянкевіч, Вальтэр Скот ці Алоіс Ірасек выканалі для польскай, англійскай і чэшскай літаратураў яшчэ ў XIX стагоддзі. Адказнасць гэтай місіі пісьменнік добра раз-умеў. Паводле Анатоля Вера-б'я, «у адным з лістоў, дасланых Максіму Танку ў сярэдзіне 50-х гадоў, ён, спасылаючыся на вопыт Вальтэра Скота, марыў стварыць такія творы, якія б ад-крылі Беларусь для беларусаў і для ўсяго свету».

«Каласы пад сярпом тва-ім», «Хрыстос прызямліўся ў Гародні», «Нельга забыць» – гэты асновы беларускай гіста-рычнай раманыстыкі, на якія абaperліся пісьменнікі мала-дзейшага пакалення Уладзі-мір Арлоў і Леанід Дайнека, Вольга Іпатава і Вітаўт Чароп-ка. Нарадзілася гістарычнае народнаўстава, увасобленае ў мастацкую форму, без чаго было б немагчымым стварэн-не (ці, дакладней, адраджэн-не на традыцыйных старажытных княстваў) сучаснай беларус-кай дзяржаўнасці. Па сутнас-ці, менавіта яе меў на ўвазе пісьменнік, калі ў вершы «Быў. Ёсць. Буду.» заклікаў узво-дзіць «храм наш агульны і светлы», паўстаць (з вялікіх літар) «за Край Свой Родны» нават супраць самога Бога.

Адам МАЛЬДЗІС, прафесар

Мая маці – Зінаіда Васільеўна (1912–1994)

Наперш спынюся на гісторыі маёй бабкі Параскеўі. У канцы XIX ст. яна выйшла замуж за хлопца Фёдара з беларускім прозвішчам Кулак. У абодвух было шмат зямлі. Пабудавалі яны ў вёсцы Сэрвач (непадалёк Карэлічаў) добрую хату.

Нараджаюць яны чацвёрта дзяцей: два сыны і дзве дачкі. І раптам Фёдар памірае. Бабка – удава. Зямлі хоць задушся, а працаваць няма каму. І вось у 1907 г. сватаецца да яе Васіль, месачковы хлопец. Малады, багаты, здаровы, высокі, але непрыгожы і рыжы. А мая бабуля прыгажуня: як стан, як твар, як розум... Але згоднае. У 1908 г. у іх нараджаецца дачка Надзея, а ў 1912 г. – мая маці Зіна. Усё пайшло на лад... А тут восень 1915 г. Германцы ступілі на зямлю цяперашняй Беларусі. Прымусовае бежанства. Старэйшы сын Антоць у Амерыцы, другая дачка Аксіння ў Пецяўбургу. Мае дзед з бабуляй з другім сынам Янкам і сястрой Лукер'яй, пасадзіўшы на воз малалетніх Надзю і Зіну, едуць у глыб Расіі.

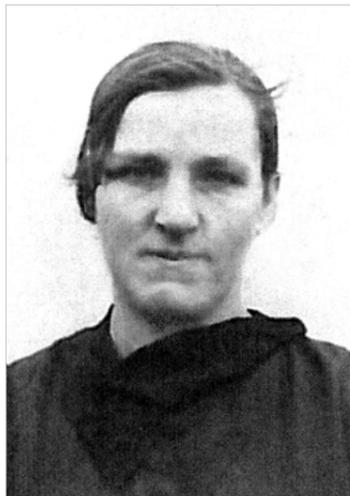
Вось што адбываецца па дарозе. Мая цётка Лукер'я таксама была прыгажуняй. І каб на яе твар не глядзелі квапныя вочы салдатаў і чаго не здарылася б, мая бабуля прымусова голіць ёй бровы і налыса галаву. І сапраўды, на той час гэта

Мой радавод (Бірукі, Сяргей, Сяргеевы)

(Заканчэнне. Пачатак у № 47)

быў паратунак. Так яны даехалі да Кіева. Тут па аб'яве на слупе: «Патрабуецца служанка» Лукер'я засталася працаваць у багатай сям'і. А нашыя бежанцы даехалі аж да Азоўскага мора. Там у гаспадароў яны атрымалі асобнае жыллё. Працавалі на зямлі. Гаспадар за працу плаціў вялікія грошы.

Жылі добра, елі толькі белы хлеб (жыта там не расце), яйкі варылі па цэлым чыгунку. Соль з лімана прывозілі ў мяшках і сушылі. Было шмат рыбы. Чым не рай? Вось і ад

Мая маці (1950 г.)

Лукер'і прыйшла добрая навіна. Калі брат Янка праз які год паехаў у Кіеў яе адведаць, то сустрэла яго не як служанка, а як гаспадыня (атрымалася, што гаспадар быў удавец, з малымі дзецьмі).

А тут і вайне канец! Дазволілі ехаць на Радзіму. На заробленыя грошы купілі пару коней, падводы, пагрузілі мяшкі з мукой і пшаніцай (сеяць дома трэба). Тут і Лукер'я дала шмат чаго. І так яны некалькі месяцаў ехалі дахаты... Прыехалі, а замест вёскі ўбачылі нямецкія бліндажы, абгарэлыя коміны, хмызняк, здзічэлых катой і сабак. Па рацэ Сэрвач ішла лінія фронту – з аднаго боку рускія, з другога – кайзераўцы. За тры гады ўсё зруйнавалі. Але гэта свая зямля, родная!

Сям'я пасялілася ў бліндажы. Мелі пару коней, інвентар, зерне. Усе жывыя і здаровыя. І хату пачалі будаваць, новую, прасторную, якая стаіць і сёння. Паціху вярталіся і іншыя бежанцы. Ужо і Янка сабраўся жаніцца. Тым часам з Амерыкі вярнуўся Антоць, малады і багаты. Выбірае сабе самую паважаную дзяўчыну – папову дачку. А Надзею запрыкмеціў настаўнік, вучоны і багаты, забраў да сябе.

Мая маці Зінаіда ніколі не была прыгажуняй, але хлопцаў у яе было шмат – багатая ж. Выбірала доўга. Выбрала з бедных, але прыгожага, напалову пляка – Аляксея (Лешака). Нарадзіла майго брата – Анатоля. Гэта быў 1935 г. На нашай зямлі працавалі найміты, але і самі гаспадары працавалі. Мамін муж прапаноўвае купіць дом у арандатара. Але маці ідзе і робіць яшчэ купчую на зямлю, а муж дае задатак пану за дом. А тут ходзяць чуткі, што будзе зноў вайна з немцамі, і прыйдуць нейкія Саветы. І сапраўды, пасля Прачыстай (свята 28 жніўня) 1939 г. спешна пачаў збірацца арандатар і цішком з'ехаў. А ў верасні ў Карэлічы ўвайшла Чырвоная Армія. Здзівіў выгляд войска: коні дохлыя, вазы абшарпаныя, гімнасцёркі ледзь не ў дзірках, боты падраныя, нейкія доўгія вінтоўкі (як вядома цяпер – «мосінкі»). Сталі на пастой, выпілі, закусілі. І паведамлілі: «Вайна хутка, а Саветы ў вас усё забяруць у калгас». Не ра-

Нашае вяселье (1969 г.)

зумеці сяляне іх размову. Тыя ж, не пытаючыся, змянілі свайго каня на нашага жарабца, узялі сала і хлеба ды паехалі.

Летам 1941 г. у нашу вёску прыйшлі фашысты. Нікога не чапалі. Чырвоная армія раззброілі (іх «мосінкі» разбілі на калодзе), а салдатаў адпусцілі. У часы акупацыі сяляне вазілі ў Карэлічы немцам пастаўку (падатак), а ўночы партызаны забіралі астатняе. У 1944-м, калі зноў вярнуліся Саветы, Алёшу забралі ў войска. Зімой 1945-га прыйшла пахавальная. У 1948 г. маёй маці было 36 гадоў. Тады яе і пабачыў мой бацька. Пабачыў і ўпадаў. У свае 55 гадоў ён выглядаў маладым і прыгожым, як шляхціц. Маці згадзілася. Роўна праз год нарадзілася я. Мае бацькі некаторы час не былі ў шлюбе. А тут у 1950-м пачалася калектывізацыя. Бабы галасілі месяцамі, праклінаючы неба і зямлю. Так і мая маці. Але бацька сказаў: «Мы нічога не зробім, трэба ісці і пісаць заяву...» (бацька добра памятаў Сталіна, у 1937 г. у яго забралі партбилет, але папанцавала: у ГУЛАГ не саслалі і не расстралялі...). У нас забралі ўсё: 50 га зямлі, пару коней, інвентар, гумно і г.д. Нават зямлю «абрэзалі» каля вугла хаты, адступіўшы не больш 10 метраў. А вось хто жыў на хутары, у тых яшчэ горай: каб змусіць пераехаць у сяло, са стрэхаў хат здзіралі салому... І якую любоў да ўлады можна было чакаць? Але з цягам часу многае забываецца.

Я падрасла, пайшла ў школу. Да таго часу баць-

ка выпісаўся з Данбаса, бацькі распісаліся. А каб атрымаць пашпарт, мяне змалку прапісалі ў сваякоў у мястэчку Карэлічы. Дарэчы, там я скончыла і школу. У 1953 г. пачалася гаворка аб пенсіях (бацька выпісваў усесаюзныя газеты). Тады ён пачаў збіраць працоўны стаж (25 гадоў). Службу ў царскай арміі і працу ў Амерыцы не залічылі. Пацвердзіць усю службу ў Чырвонай Арміі не ўдалося. Таму два гады бацька працаваў у Навагрудскім вучылішчы механізацыі. А ў 1956 г. ва ўзросце 63 гадоў адзін з нямногіх у Карэлічах атрымаў пенсію. Мы зноў сталі багатыя. Бацька дома, а грошы ідуць! Не памятаю, але было шмат грошай (у калгасе да 1966 г. ставілі толькі працэдні і плацілі натуралатай). Бацька памёр у 1965 годзе – раптоўна, сярод белага дня. Ціхенька з'ехаў з табурэта. Дарэчы, так памерла мая старэйшая сястра (62 гады) і брат (па маме) у 46 гадоў. На той час ён быў галоўным інжынерам Данецкага тэлецэнтра.

Маці памірала цяжка, перажыла мужа на 30 гадоў. Я атрымала вышэйшую адукацыю (скончыла дзве ВНУ). Працавала і на кіроўных пасадах, і галоўным спецыялістам. Трэць працоўнага стажу ў мяне – карэспандэнт беларускіх СМІ. Цяпер на пенсіі. Замужам больш за 40 гадоў, за самым прывабным хлопцам майго ўзросту і ўзроўню. Муж мой з замужнай сялянскай сям'і, з хутара з-пад Кобрына. У яго дзед было прыкладна 100 га зямлі. У нас і сёння ёсць купчая на яго імя, датаваная 1913 годам. Але няма закону на спадчыну зямлі. Можа, дачакаемся?... Жывём цяпер нябедна (па нашых беларускіх мерках). У нас адна дачка – стаматолаг. Зяць таксама стаматолаг. Жывуць яны ў Кобрыне. У нас двое ўнукаў. Старэйшы заканчвае сярэдняю школу.

Ніна МАРЧУК, г. Кобрын

Наша дачка (1998 г.)

Сёлета споўнілася 770 гадоў з часу заснавання Вялікага Княства Літоўскага – дзяржавы, якая на працягу пяці стагоддзяў (XIII–XVIII) існавала на беларускіх землях. Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае – адна з найцікавых старонак у гісторыі нашай краіны, утварэнне якой звязанае з імем князя Міндоўга. У 1240 г. балты і ўсходнія славяне – продкі беларусаў аб'ядналіся ў адзіную дзяржаву з цэнтрам у Навагародку. У аб'яднанні Полацкага, Турава-Пінскага і Смаленскага княстваў на эканамічнай і культурнай аснове немалую ролю адыграў узаемны палітычны інтарэс – неабходнасць супрацьстаяць крыжацкай і мангола-татарскай агрэсіі. Памяць аб моцнай і вялікай дзяржаве жыве і зараз.

Юбілейнай даце супрацоўнікі аддзела беларускай і краязнаўчай літаратуры Магілёўскай абласной бібліятэкі прысвя-

цілі кніжна-ілюстрацыйную выстаўку «Вялікае Княства Літоўскае – шлях праз стагоддзі», якая экспануецца на працягу года. Мэта экспазіцыі – паказаць, што беларускі народ меў сваю дзяржаўнасць з даўніх часоў, калі ён яшчэ называўся «ліцвінамі». Гэта нашыя продкі, якія жылі на цяперашніх беларускіх землях.

На святочную прэзентацыю выстаўкі былі запрошаныя студэнты гістарычнага факультэта Магілёўскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова, навучэнцы сацыяльна-педагагічнага каледжа, чытачы бібліятэкі.

Матэрыялы прадстаўлены на кніжнай экспазіцыі ў некалькіх раздзелах. Аб палітычным, грамадскім, культурным жыцці ВКЛ распавядаюць дакументы, змешчаныя ў раздзеле «Вытокі фарміравання беларускай дзяржаўнасці». Сярод даследаванняў даўніх і сучасных гісторыкаў Статуты і Метрыкі ВКЛ, старажытныя карты, партрэты вялікіх князёў – уладароў дзяржавы, выявы прадстаўнікоў розных саслоўяў у тагачасных строях, мастацкія творы.

шоў у склад ВКЛ у XIV стагоддзі. Паводле звестак, што адносяцца да 1320 г., горадам і воласцю кіравалі службовыя асобы – старосты. Пасля заключэння ў 1385 г. Крэўскай уніі – саюза Вялікага Княства Літоўскага і Польшчы, замацаванага ў 1386 г. шлюбам вялікага князя Ягайлы і польскай каралевы Ядвігі і каранавання яго пад імем Уладзіслава II, – Магілёў трапіў пад уладу караля і з'яўляўся яго ўласнасцю. У якасці шлюбнага падарунку з канца XIV ст. належаў каралеве Ядвізе

Мікіта Антушкевіч. Сталі добра вядомыя такія панаці, як Магілёўская разьба, кафля, шкло, кераміка і г.д.

У канцы XVII – пачатку XVIII ст. Магілёў быў даволі вялікім горадам. Тут жыло больш за 10 000 жыхароў, было прыкладна 3 000 жылых дамоў і іншых будынкаў. Яго ўпрыгожвалі 4 праваслаўныя і 2 каталіцкія манастыры, 13 цэркваў і 2 касцёлы. Горад стаў адным з найбуйных цэнтраў рамеснай вытворчасці і гандлю, асветы і мастацтва.

ры А. Каяловіча, А. Тараса, В. Чаропкі, І. Чыгрынава, М. Ермаловіча, В. Іпатавай, К. Тарасава і інш. Яны яскрава паказваюць, што перамога пад Грунвальдам мае «беларускія карані» – прыкладна 30 000 воінаў былі беларусамі паводле этнічнай прыналежнасці, а пералом у бітве зрабілі менавіта беларускія харугвы. Асабліваю мужнасць і стойкасць выявілі ратнікі з Оршы, Мінска, Мсціслава, Заслаўя, Смаленска (у іх склад уваходзілі магілёўцы), якіх узначальваў князь Сямён Мсціслаўскі і якія амаль усе загінулі, стрымліваючы націск крыжакоў, чым стварылі ўмовы для перамогі.

Аб дзеячах беларускай культуры распавядае кніжна-ілюстрацыйны матэрыял, змешчаны ў раздзеле «Асветнікі зямлі беларускай». Кірыла Тураўскі, Францыск Скарына, Мікола Гусоўскі, Сімяон Полацкі, Сымон Будны і інш. праславілі свой народ, стварыўшы выдатныя помнікі літаратуры і кнігадрукавання, найцікавай старонкай гісторыі якога з'яўляюцца кнігі, выдадзеныя Магілёўскай брацкай друкарняй. А прозвішчы першых магілёўскіх кнігадрукароў, у ліку якіх Спірыдон Собаль, Максім і Васіль Вашчанкі ды іншыя, занялі дастойнае месца сярод славянскіх асветнікаў XVII–XVIII стст.

Пад час прэзентацыі выстаўкі быў прадстаўлены рэкамендацыйны спіс літаратуры «Магілёўшчына ў складзе Вялікага Княства Літоўскага», створаны для шырокага

кола карыстальнікаў з мэтай больш падрабязнага значэнства з гісторыяй Магілёўшчыны ў адзначаны перыяд. У спіс уключаныя асобныя выданні, артыкулы з кніг і часопісаў з фонду аддзела беларускай і краязнаўчай літаратуры, ёсць тут навукова-папулярная і мастацкая літаратура.

Выстаўка адрасаваная шырокаму колу наведнікаў, асабліва моладзі, таму што аднаўляе гістарычную памяць народа, які зноў жыве ў незалежнай дзяржаве.

Тамара КАЛІНІНА,
загадчыца аддзела
беларускай
і краязнаўчай
літаратуры
Магілёўскай
абласной бібліятэкі

Дзеля адраджэння гістарычнай памяці

.....
Асабліваю ўвагу гасцей прэзентацыі прыцягнулі Магілёўскія летапісы і хронікі, якія асвятляюць цікавыя факты і падзеі з жыцця Магілёўшчыны ў час знаходжання яе ў складзе ВКЛ, працы сучасных магілёўскіх гісторыкаў і краязнаўцаў – Ігара Марзалюка, Барыса Сідарэнкі, Ігара Пушкіна, Аляксандра Агеева і інш.
.....

Асабліваю ўвагу гасцей прэзентацыі прыцягнулі Магілёўскія летапісы і хронікі, якія асвятляюць цікавыя факты і падзеі з жыцця Магілёўшчыны ў час знаходжання яе ў складзе ВКЛ, працы сучасных магілёўскіх гісторыкаў і краязнаўцаў – Ігара Марзалюка, Барыса Сідарэнкі, Ігара Пушкіна, Аляксандра Агеева і інш. Паводле меркаванняў гісторыкаў, Магілёў увай-

і быў «местам» – горадам. У пачатку 1440-х гадоў Магілёў узгадваецца ў ліку гарадоў, якімі валодаў вялікі князь Свідрыгайла. У 1503 г., пад час шлюбавання, горад быў падараваны ў пажыццёвае валоданне жонцы караля і вялікага князя Аляксандра Казіміравіча Алёне Іванаўне. У 1514 г. разам з замкам і воласцю перададзены ва ўтрыманне Юрыю Зяновічу, а потым стаў цэнтрам эканоміі.

УXVI ст. горад вылучаны са складу воласці і ў 1577 г. атрымаў магдэбургскае права. Магілёў развіваўся з нечуваным да таго часу дынамізмам і на пачатку XVII ст. стаў адным з найбуйных гарадскіх цэнтраў ВКЛ. Гэта быў перыяд найвялікшага росквіту магілёўскага гарадскога жыцця, якое заклала падмурак гарадской культуры ў Беларусі.

У выніку плённай працы таленавітых магілёўскіх майстроў у гэты перыяд склаліся: Магілёўская школа дойлідства, Магілёўская школа іканапісу, Магілёўская школа кніжнай гравюры, прадстаўнікамі якой з'яўляюцца Максім і Васіль Вашчанкі, Фёдар Ангілька,

Пад час Паўночнай вайны Магілёў знішчылі рускія войскі, а Магілёўшчына, як адзначалася на сейме 1712 г., нагадвала край дзікіх пустэчаў, зарослых палёў, жалобнага выгляду. Толькі да сярэдзіны XVIII ст. горад здолеў аднавіць свой эканамічны і сацыяльны патэнцыял.

У 1772 г. у выніку падзелу Рэчы Паспалітай Магілёўшчына была ўключаная ў склад Расійскай імперыі, а ў 1795 г. Магілёў пазбаўлены магдэбургскага права.

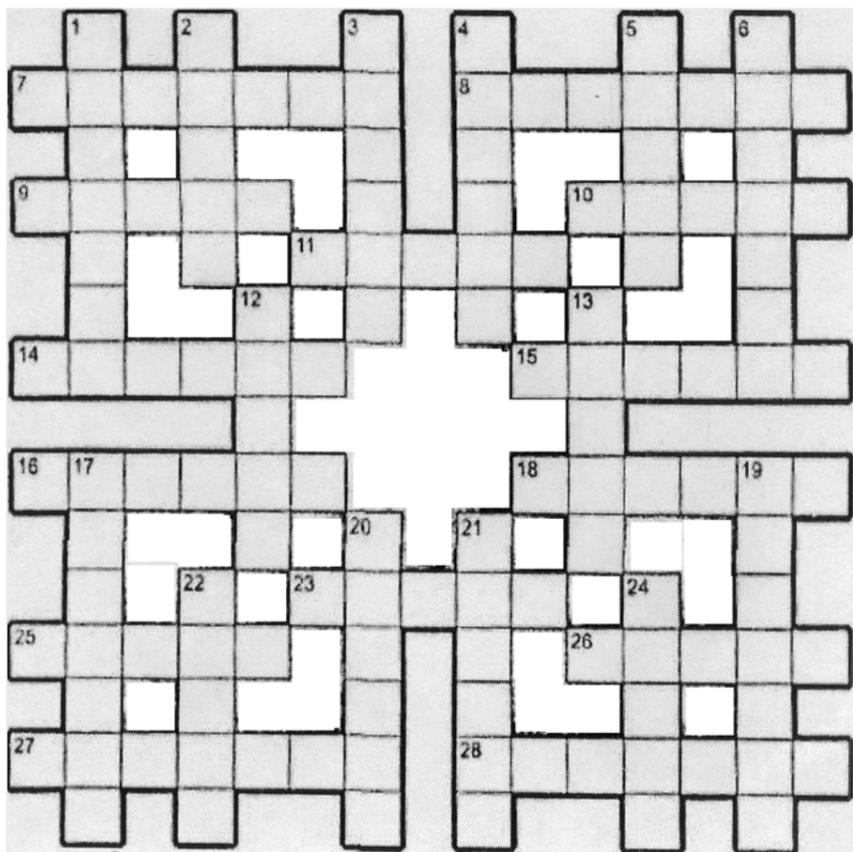
.....
Аб дзеячах беларускай культуры распавядае кніжна-ілюстрацыйны матэрыял, змешчаны ў раздзеле «Асветнікі зямлі беларускай». Сярод іх Кірыла Тураўскі, Францыск Скарына, Мікола Гусоўскі, Сімяон Полацкі, Сымон Будны і інш.
.....

Раздзел выстаўкі «Яны здабылі славу навекі» прысвечаны Грунвальдскай бітве (1410), 600-годдзе якой мы адзначылі сёлета 15 ліпеня. Гэта адна з самых значных падзеяў у гісторыі сярэднявечча, пад час якой ад'яднаныя войскі Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага разграмілі Тэўтонскі ордэн, тым самым спыніўшы працяглую агрэсію крыжакоў супраць суседніх краінаў. У раздзеле прадстаўлены працы даследчыкаў, гісторыкаў, пісьменнікаў, сярод якіх тво-

Застанецца Караткевіч з намі

Мінск», сябар Уладзіміра і Валянціны Караткевічаў. **4.** «... пад сярпом тваім». Слова з назвы самага буйнога рамана У. Караткевіча. **5.** Другая назва бурштыну, сустракаецца ў творы У. Караткевіча. **6.** Знакаміты беларускі першадрукар, ураджэнец Полацка, праякога У. Караткевіч напісаў некалькі вершаў, эсэ. **12.** «Белы...». Слова з назвы эсэ В. Ждановіча пра У. Караткевіча. **13.** Імя прабабулі пісьменніка з боку маці. **17.** Імя літаратуразнаўца, аўтара кнігі «Уладзімір Караткевіч. Жыццё і творчасць», «Жывая павязь часоў: нарыс творчасці Уладзіміра Караткевіча». **19.** Горад у Гомельскай вобласці, у якім жывуць сваякі пісьменніка і дзе была напісаная легенда «Ладдзя Роспачы» і некаторыя іншыя творы. **20.** «Стаю ўначы ў завіруху – Адаўся наплыву мар, Ноч уважліва слухае, І вецер гайдае...». Слова з радка верша У. Караткевіча. **21.** «...А тут проста трубы. Чэшскай фірмы “Лігатона”, А на калках вісяць...». Слова з апошняга радка верша У. Караткевіча «Вакол Хейнана». **22.** Імя пляменніцы, правобразы гераніі апавядання «Як звяргаюцца ідалы». **24.** Горад, у якім правёў апошнія гады жыцця і памёр У. Караткевіч.

Уздоўж

7. Імя старэйшай сястры У. Караткевіча, названай у гонар яго бабулі па бацькоўскай лініі. **8.** Прозвішча беларускага і польскага кампазітара, аўтара паланеза «Развітанне з Радзімай», героя эсэ У. Караткевіча «Песня з паўночных Афін». **9.** «... з Уладзімірам Караткевічам». Слова з назвы артыкула У. Ягоўдзіка. **10.** Назва верша У. Караткевіча, прысвечанага В.Б. В-ч, які азначае старажытнае насельніцтва паўднёвай часткі Крыма. **11.** Імя аўтара ўспаміну пра У. Караткевіча «Святло блізкай зоркі». **14.** «Як Уладзімір Караткевіч прыязмліўся ў Гародні ... 1965 года». Слова з назвы нарыса Д. Бічэль. **15.** Народны ... Беларусі Арлен Кашкурэвіч, сябар і ілюстратар кнігі У. Караткевіча. **16.** Імя літаратуразнаў-

ца Бечыка, аўтара дзённікавых нататкаў пра У. Караткевіча «Плынь разняволеных пачуццяў». **18.** «... і Ака. Ён і яна». Слова з назвы верша, азначае раку, на якой вырас У. Караткевіч. **23.** «... паляванне караля Стаха». Слова з назвы апавесці. **25.** Верш, назва якога азначае бязветранае надвор'е, зацішша. **26.** «... легенда». Слова з назвы праязічнага твора У. Караткевіча. **27.** «... Караткевіча». Слова з назвы артыкула У. Ліпскага. **28.** «... прыязмліўся ў Гародні». Слова з назвы рамана.

Упоперак

1. Рамантычны твор У. Караткевіча. **2.** «Чорны ... Альшанскі». Слова з назвы рамана. **3.** Польскі гісторык літаратуры, аўтар нарыса «Сентыментальнае падарожжа ў

ры. **20.** «Стаю ўначы ў завіруху – Адаўся наплыву мар, Ноч уважліва слухае, І вецер гайдае...». Слова з радка верша У. Караткевіча. **21.** «...А тут проста трубы. Чэшскай фірмы “Лігатона”, А на калках вісяць...». Слова з апошняга радка верша У. Караткевіча «Вакол Хейнана». **22.** Імя пляменніцы, правобразы гераніі апавядання «Як звяргаюцца ідалы». **24.** Горад, у якім правёў апошнія гады жыцця і памёр У. Караткевіч.

Склала Валянціна СОПІКАВА

Заўвага: дыграф «Дз» у дадзеным выпадку лічыцца адной літарай.

Фота
Сяргея ПАНІЗЬНІКА

Каб НОВЫ ГОД БЫЎ ШЧАСЛІВЫ!

Каб Новы год і Каляды для Вас прайшлі без непрыемных вогненых здарэнняў, службы Міністэрства па надзвычайных сітуацыях рэкамендуюць:

- елку ставіць на ўстойлівую аснову і пажадана падалей ад ацяпляльных сістэмаў і электрапрыбораў;
- для ілюмінацыі выкарыстоўваць электрычныя гірлянды толькі прамысловага вырабу;
- адыходзячы з дому і на ноч абавязкова выключаць электрычныя гірлянды з сеткі;
- ні ў якім разе не пакідаць каля навагодняй елкі дзяцей без нагляду дарослых.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС, г. Мінск

Ігар Пракаповіч

Назвы нашых вёсак

(Працяг. Пачатак у №№ 30–35, 39–47)

Пашкава – вёска за 16 км на паўночны ўсход ад Паставаў каля ракі Паловіцы. Вядомая з 1873 года як засценак Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, уладанне Тызенгаўзаў. Назва патранімічная, паходзіць ад *Паша* – формы кананічнага хрысціянскага імя *Павел*, што з лацінскай мовы перакладаецца як «малы, невялікі». На Пастаўшчыне сустракаюцца прозвішчы Пашко, Пашкоў, Пашкевіч, Пашкоўскі.

Пеляка – вёска за 47 км на захад ад Паставаў, за 7 км на паўднёвы захад ад Лынтупаў каля ракі Пелякі. Вядомая з 1873 года як паселішча маёнтка Раманішкі, якім валодаў Ксаверы Даўгяла. У 1905 годзе тут быў флігель, зімоўе і вадзяны млын. Назва паходзіць з балцкіх моваў, у якіх «*pelke*» (літ.) – «*балота*».

Перавознікі – вёска за 5 км на ўсход ад Паставаў каля ракі Лучайкі. Вядомая з 1873 года як вёска Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, уладанне Тызенгаўзаў. Назва мае славянскія карані і адлюстроўвае занятак мясцовых жыхароў. Вёска ўтварылася на месцы, дзе ў даўнейшыя часы існаваў «*перавоз*» – пераправа праз раку Лучайку на лодках. *Перавознік* – чалавек, які займаўся перавозам.

Пераслега – вёска за 38 км на ўсход ад Паставаў, за 4 км на паўднёвы ўсход ад вёскі Дунілавічы, за 1 км на паўночны ўсход ад возера Баравое. Назва мае славянскія карані, утварылася ад беларускага дзеяслова «*пераслаць*» («*перасцяліць*») у значэнні «*пералажыць нанова*», «*зрабіць новы насціл*». *Пераслега* – месца, дзе была насцеленая гаць або масток праз балота. Сапраўды, пасярэдзіне вёску перасякае забалочаная лагчына з невялікім ручаём, праз які і магла быць пераслега.

Петрышкі – хутар за 42 км на захад ад Паставаў, за 2 км на паўднёвы захад ад Лынтупаў. Вядомы з 1873 года як засценак маёнтка Раманішкі Ксаверыя Даўгялы. Назва балцкая, патранімічная, утварылася ад уласнага літоўскага імя *Петрас* (*Пятрас*, *Пётр*), што ў грэчаскай мове азначае «*камень, скала, уцёс*». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы Петрушкewіч, Петрусевіч.

Пешкаўцы – вёска за 50 км на захад ад Паставаў, за 8 км на паўднёвы ўсход ад Лынтупаў на высокім узгорку. Вядомая з 1790 года як вёска ў 55 дымоў Лынтупскай воласці Завейскага павета, уваходзіла ў Лынтупскі маёнтак. Назва паходзіць са славянскіх моваў і адлюстроўвае асаблівасці мясцовых грунтоў. Аснова ўтвораная ад слова «*пясок*». Першапачаткова, верагодна, назва гучала як Пешкаўцы, але пазней трансфармавалася ў Пешкаўцы.

Піскуны – вёска за 33 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 10 км на паўнач ад в. Казлоўшчына на правым беразе ракі Галбяца за 1 км на захад ад стваў рыбгаса «Навінка». Вядомая з пачатку ХХ стагоддзя як вёска Луцкай воласці Дзісенскага павета. Назва паходзіць, верагодна, ад мянушкі першажыхароў. *Піскун* – той, хто многа пішчыць. Магчымая сувязь назвы вёскі з *рыбай уюн*, якую на Пастаўшчыне часцей называюць «*піскун*». У Пастаўскім раёне сустракаецца прозвішча Піскуновіч.

Плаксы – вёска за 14 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў каля ракі Аржоўкі. Вядомая з 1873 года як вёска Манькавіцкай воласці Вілейскага павета, уладанне Тызенгаўзаў. Верагодна, назва паходзіць ад мянушкі першажыхароў: «*плакса*» – чалавек, які любіць скардзіцца, наракаць, плакацца. На Пастаўшчыне ёсць прозвішча Плаксеяў.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Плешкуны – вёска за 33 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў, за 11 км на паўднёвы ўсход ад вёскі Дунілавічы. Вядомая з 1873 года ў Ваўкалацкай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць ад славянскай асновы «плеш, плешына», якая мае два значэнні: 1) голае месца сярод поля, лесу; 2) месца на галаве, дзе не выраслі або вылезлі валасы, лысіна. Абодва варыянты могуць разглядацца ў якасці крыніцы ўтварэння назвы. Магчыма яе паходжанне ад мянушкі першапачаткова: «пляшкун» – чалавек з плешынай (лысінай) на галаве (прыгадаем беларускія формы: маўчун, храпун, таўстун і г.д.). Нельга выключыць і магчымае паходжанне назвы з літоўскай мовы, дзе «plešinys» азначае «высечанае месца ў лесе», «разараны луг», што сэнсавы звязана са славянскім «плешына» – «голае месца на зямлі, дзе няма расліннасці». Ад асновы «плеш» на Пастаўшчыне ўтвораны шэраг прозвішчаў: Пляшкоў, Пляшак, Пляшкун, Плешавеня.

Пожарцы – вёска за 17 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў каля ракі Аржоўкі. Вядомая з 1878 года як вёска ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць са славянскіх моваў ад асновы «жар» – «гарэлы лес», «выпаленае пад раллю месца ў лесе». Тэрмін адлюстроўвае форму падсечна-агнявога земляробства. Славяне, якія каланізавалі тутэйшую тэрыторыю, пасяліліся на «пожары» – месцы, якое было выпаленае сярод лесу.

Полава – вёска за 29 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 18 км на поўнач ад Варапаева на беразе ракі Дзісны. Вядомая з сярэдзіны XVI стагоддзя ў складзе ВКЛ. У 1873 годзе знаходзілася ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, належала Тызенгаўзам. Назва паходзіць ад славянскага тэрміна «палой» у значэнні «пойма, нізкі бераг ракі, заліўны луг». Гэтыя вызначэнні добра стасуюцца з геаграфічнай асаблівасцю вёскі: яна на нізкай Дзісенскай нізіне на беразе ракі Дзісны, на пойме.

Попелікі – вёска за 43 км на захад ад Паставаў, за 3 км на паўночны захад ад Лынтупаў на беразе ракі Пелякі. Вядомая з 1905 года як засценак Лынтупскай воласці. Назва ўтвораная ад наймення ракі і азначае «паселішча каля ракі Пеляка». Найменне ж ракі мае балцкую аснову «pelke» (літ.), што азначае «балота, дрыгва, мокры луг».

Прамышляды – вёска за 14 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 4 км на поўнач ад вёскі Навасёлкі. У пачатку XX стагоддзя вядомая як засценак у Лучайскай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні. Назва паходзіць са славянскіх моваў. У яе аснове ляжыць старадаўні тэрмін падсечна-агнявога земляробства «ляды» – «месца ў лесе, расчышчанае пад раллю». Першапачаткова мясцовасць, дзе зараз знаходзіцца вёска, называлася «паміж лядамі», але пазней тапонім сказіўся і атрымаўся «прамышляды».

Пруднікі – вёска за 16 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 7 км на паўночны захад ад Варапаева на рацэ Шурыцы. Вядомая з 1847 года ў Лучайскай воласці Вілейскага павета. Назва паходзіць са славянскіх моваў ад асновы «пруд» у значэнні «стаў, запруда».

Пруссы – вёска за 33 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 3 км на паўночны захад ад вёскі Казлоўшчына каля ракі Ласіцы. Вядомая з пачатку XX стагоддзя ў Луцкай воласці Дзісенскага павета. Назва-этнонім паходзіць ад наймення групы балцкіх плямёнаў, якія насялялі частку паўднёвага ўзбярэжжа Балтыйскага мора. У XIII стагоддзі былі заваяваныя Тэўтонскім ордэнам. На месцы, дзе жылі пруссы, пазней утварылася дзяржава Прусія. Утварэнне назвы вёскі можна звязаць з прозвішчам першапачаткова. У Пастаўскім раёне сустракаецца прозвішча Прус.

Пустошка – хутар за 21,5 км на захад ад Паставаў, за 5,5 км на захад ад Гадуцішак. Назва паходзіць ад славянскага тэрміна «пустошь, пустоша» ў значэнні «бязлюднае ўрочышча, неапрацаваная зямля».

Пуцаўка – вёска за 12 км на ўсход ад Паставаў, за 6 км на захад ад Лучая. Назва паходзіць ад беларускага «пукі», што азначае «мяккі». Пуцаўка – гэта мясцовасць з мяккімі землямі.

Пуцькава – вёска за 17 км на ўсход ад Паставаў, за 6 км на захад ад Варапаева. Назва, верагодна, паходзіць ад імя Пуцька (Пуцята), якое ўтворана ад вызначэння «путны» – «дзелавы, талковы чалавек; майстар».

(Працяг будзе)

***
Жыццё
ў перакладзе
з таго свету
на гэты...

***
Галоўны
мастацкі твор
беларусаў...
родная мова...

***
Дзявочыя
вочы поўначы,
захопленыя
пралескамі...

***
Сэрца...
Святлафор

Парцэлы

мігае
ззялёным...

***
Белая лебедзь...
Склаўшы крылы,
адчайна ўпала...
Нябёсы Янішчыц...

***
Душа
на Зямлі...
Сонечны
зайчык.

***
Пакінутыя
сядзібы...
Няўцешнае
шкарлупінне.

Алесь МАКРАЦОЎ

***
Прытуліўся
да хаты...
Птушаня
пад страхой.

***
Вера,
як супраціў
нізасці
свету...

***
Схаваная
будучыня...
Грыбніца
пад мохам.

Малая краязнаўчая ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

Пачатак у № 1 за 2003 год)

Л – трынаццатая літара беларускага алфавіта. Паходзіць з кірыліцкай л («людзі»), што ўзнікла на аснове грэка-візантыйскай устаўной л («лямбда»). У старабеларускай графіцы ў сувязі з функцыянаваннем розных пісьмовых школ і выкарыстаннем розных тыпаў пісьма (устаў, паўустаў, скорапіс) ужывалася ў некалькіх варыянтах, якія дапамагаюць вызначаць час і месца напісання помнікаў. Абазначала гукі «л», «л» («лава», «лилия», «львица»). Мела лікавае значэнне «трыццаць». У XVI ст., акрамя рукапіснай, набыла друкаваную форму.

У сучаснай беларускай мове абазначае санорныя змычна-праходныя ротавыя прыгаворныя зычныя гукі «л», «л» («волат», «ільгота» – «йіл гота», «хваля» – «хвал я»). Бывае вялікая і малая, мае рукапісную і друкаваную формы. Пры класіфікацыйным падзеле мае значэнне «два-

наццаты» (група «л»), пры лічбавай нумарацыі – дадатковае значэнне для размежавання прадметаў пад адным нумарам (шыфр № 8 л).

ЛАБЭНШЧЫНА – гарадзішча (VII ст. да н.э. – IV ст. н.э.) штрыхаванай керамікі культуры за 0,35 – 0,4 км на захад ад в. Лабеншчына Мінскага раёна. Займае стрэлку доўгага мыса левага берага ручая Крыніца (левы прыток р. Свіслач), з поўдня, поўначы і паўночнага ўсходу абмежаванае глыбокімі ярамі, з захаду – поймай ручая. Пляцоўка авальная, памерам 68x42 м, з усходу ўмацаваная 3 валамі і 2 равамі, з паўночнага захаду – 2 валамі і 2 равамі. Пры раскопках выяўленыя рэшткі наземных жытлаў слупавой канструкцыі. Ад астатніх жытлаў засталіся агнішчы і слупавыя ямы. Знойдзеныя гаршкі мілаградскага тыпу, упрыгожаныя ямачнымі ўзорамі, і слоікападобныя пасудзіны з прамым, увагнутым або крыху адагнутым краем, пакрытыя штрыхамі, якія адносіліся да ранняга часу існавання гарадзішча (VII–I стст. да н.э.). Сярод іншых знаходак – бронзавыя бляхі (адна ўпрыгожана ажурным арнамантам у выглядзе стылізаванай выявы 2 галолак арла, павернутых адна да адной), посахападобныя шпількі, бронзавыя трапецападобныя падвескі, прысцёнак, скроневае кольца, акуларападобная падвеска, гліняныя прасліцы.

ЛАБЗА́ Іван – майстар разьбярнай і сталярнай справы XVII ст. Паходзіў з Беларусі. Працаваў у Збройнай палаце Маскоўскага Крамля, дзе разам з іншымі майстрамі-беларусамі рабіў ківоты, крэслы і іншыя рэчы для царскага дома. У 1683 г. браў удзел ва ўстаноўцы іканастаса Данскога манастыра (Масква).

Накладка на шчыт (I ст. да н.э. – I ст. н.э.) з гарадзішча Лабеншчына